

Kelios Alfonso Maldonio archyvo pasiūlytos temos

DONATA MITAITĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius

El. paštas: domi@liti.lt

Straipsnyje pateikiami pirminiai poeto Alfonso Maldonio asmeninio archyvo tyrimo rezultatai. Daromos išvados, kad ankstyvieji poeto eilėraščiai, rašyti 5-ojo dešimtmečio pabaigoje–6-ojo pradžioje ir niekada nespausdinti, iš esmės skiriasi nuo pirmųjų jo poezijos rinkinių ir liudija savotišką poeto susidvejinimą, sąlygotą sprendimo dalyvauti oficialiajame literatūros gyvenime. Maždaug nuo 8-ojo dešimtmečio archyve atsiranda daug nebaigtų, fragmentiškų tekstų, bylojančių vis stiprėjančią karo, pokario įvykių Lietuvoje refleksiją, o paskutiniaisiais gyvenimo dešimtmečiais – elegiško nuovargio, nevilties miniatiūrų. Atidus žvilgsnis į Maldonio asmeninį archyvą – sovietmečio literatūros tyrinėjimo dalis.

Raktažodžiai: Alfonsas Maldonis, archyvas, rankraščiai, variantai

---

BENDROJI ARCHYVO APŽVALGOS CHARAKTERISTIKA

Alfonso Maldonio (1929–2007) asmeninio archyvo būklė kol kas yra tarpinė: poeto šeima jį dovanuoja Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui, bet čia jis dar nėra sutvarkytas ir suinventorintas¹. Todėl šiame straipsnyje pateikiama apžvalga yra gana provizorinė. Labiausiai įsigilinta į tuos poeto aplankus, kuriuose daugiausia nebaigtų eilėraščių („Pagrėbstams“, „Sąvartynas“), taip pat į „Didžiąją autobiografiją“ (taip poetas pavadino nebaigtą kūrinį proza). Reikia pasakyti, kad Maldonis ne itin rūpinosi savo archyvo kaupimu, jo tvarkymu ar saugojimu. Daugiausia nebaigtų ir keletas beveik baigtų eilėraščių aplanke su užrašu „Sąvartynas“. Čia, pasak žmonos, jis dėdavo pradėtus ir nebaigtus rankraščius; kurią nors dieną ši bei tą iš ten išsitraukdavo, taisydavo ir baigdavo rašyti arba vėl grąžindavo lapą į „Sąvartyną“. Lapai ten įvairiausi: įprastinio A4 formato ir, matyt, išplėsti iš kokio nedidelio bloknoto, tvarkingi ir apiplėšyti, aprašinėti, apipiešti, sudėti į aplanką kaip papuola, nesilaikant chronologinės ar kokios kitos tvarkos. Tik patys ankstyviausieji (dauguma jų aplanke „Pagrėbstams“) eilėraščiai perrašyti rašomąja mašinėle, o vėliau nedaug taisyti ranka; juos galima bent jau sąlygiškai laikyti baigtais. Visų kitų likę neperrašyti rankraščiai, variantai, atskiros strofos, dažnai tik pradiniai apmatai. Beje, pernelyg nesureikšminant, galima interpretuoti ir aplankų pavadinimus: tas, kuriame daugiausia jaunystės eilėraščių, o poetinio vyksmo vieta dažniausiai – kaimas, pavadintas „Pagrėbstams“. Dauguma kitų rankraščių jau „Sąvartyne“. Archyvas leidžia susipažinti ir su nespausdintais jaunystės eilėraščiais, ir nebeužbaigtais paskutinių metų kūriniais. Datos rankraščiuose varijuoja: iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad, jei data parašyta po eilėraščiu, poetas jį laikė baigtu, tačiau taip nėra. Data

¹ Nuoširdžiai dėkoju Idalijai Maldonienei, geranoriškai leidusiai susipažinti su didele to archyvo dalimi.

archyviniuose tekstuose gali būti pažymėta ir po eilėraščių, ir prieš jį, ir paraštėje, yra ir sudvigubintų. Data tiesiog rodo, kada poetas dirbo prie konkretaus rankraščio. Tik spausdinti pateikiamų eilėraščių datos jau nuosekliai rašomos po tekstu.

Archyve yra visko: daug spausdintų kūrinių rankraščių, labai mažai nespausdintų baigtų ar beveik baigtų eilėraščių, gausu fragmentų, variantų, taip ir netapusių išbaigtais poetiniais tekstais. Kartais atrodo, kad eilėraščio galimybė buvo labai reali, o kartais beveik akivaizdu, jog sumanymas – iš anksto pasmerktas. Pasitaiko, kad atskirame lape tiesiog užrašyta graži poetinė frazė, kuri viena ir palikta („Žemyn keliaudavo žolė. / Žemyn, prie upės. Tai per sausrą“). Yra mislingų, neaiškių strofų, pavyzdžiui, rašoma: „Motina nebepalaimins. / Tėvas savimi neužstos. / Dūstantis tavo alsavimas / Darosi irgi toks / Su koku jie ėjo kilo / Į kalną“ (2004 05 21). Ir tame pačiame puslapyje, tik kiek žemiau, – „Tam gera, kas miršta vienišas“. Galbūt paskutinė frazė poetui buvo tik dingstis kokiai nors vidinei diskusijai, gal jos tolesniame tekste, jei jis būtų buvęs parašytas, nebūtų likę, o gal ta frazė – paskutiniųjų dešimtmečių rankraščių būdingos depresyvios nuotaikos atspindys. Šiuo atveju galimos tik hipotezės, kokių nors išbaigtesnių ar tiesiog kiek kitokių minėtų eilučių variantų nėra.

Maldonio archyve išlikę nebaigtos „Didžiosios autobiografijos“, turėjusios išsamiai aprėpti viso jo gyvenimo istoriją, fragmentai, rašyti paskutiniaisiais dešimtmečiais, gali būti savotiškas poeto gyvenimo autokomentaras, deja, toli gražu nebaigtas ir apimantis tik jaunystės metus. Tie fragmentai šiek tiek plačiau paaiškina Maldonio biografijos pradžią, kuri, kaip bet kuri pradžia, daug ką nulėmė tolesniame gyvenime.

AUTOBIOGRAFINĖS ATODAIROS

Ir sovietinių, ir posovietinių laikų literatūrologų rašiniuose varijuojama iš esmės teisinga, bet ir unifikuojanti poetus tezė, kad Maldonis „pagal pasaulėjautą ir idėjinę evoliuciją <...> priklausė 30-ųjų metų kartai“ (Areška 1994: 218), Algimanto Baltakio, Janinos Degutytės, Justino Marcinkevičiaus kartai. Sovietmečiu šie poetai dažnai būdavo vertinami kaip lietuvių poezijos gaivintojai po visiško stalinizmo įšalo, vėliau daug kalbėta apie jų konformizmą (kiek atlaidžiau žiūrėta tik į Degutytę), reikalauta viešos atgailos už tikras ar tariamas ano laiko nuodėmes, jų kompromisai priešpriešinti nenuolankiai disidentų laikysenai. Šiandien vis ryškesnis blaivesnis ir objektyvesnis vertinimas, suvokiant šios kartos kūrybą kaip dalį vadinamojo „konservacinio“ lietuvių kultūros diskurso, siekusio nors ir kompromisų kaina išsaugoti nacionalinę kultūrą. Tas diskursas jai buvo ne mažiau būtinas, kaip ir jokių nuolaidų okupacinei valdžiai nepripažįstantis „kovingasis“ diskursas².

Nesiginčydamas su vertinimo schemomis ir kartais akivaizdžiais perlenkimais šiame straipsnyje, pabandysiu pažvelgti į tuos likusius asmeniniame archyve Maldonio tekstus, kurie liudija gyvenimo dramą, dėl istorinių aplinkybių užspaustas galimybes, viešumoje nerodytus kitokius tekstus, poeto moralinę savistabą, rankraščiuose vėl ir vėl grįžtant prie skaudžių ne tik jam pačiam, bet ir Lietuvai epizodų.

Dešimties hektarų tėvų ūkis Dzūkijos smėlynuose leido šeimai gyventi labai neskurstant, bet ir nejaučiant pertekliaus. Jauniausias šeimoje būsimasis poetas, šešerių metų amžiaus žiūrėdamas per gerokai vyresnių brolio ir sesers pečius, išmoko skaityti. Jis anksti pajuto to, ką kaimo gyvenimas siūlo ir ko norėtų jis pats, nesutapimą: „Nepasakyčiau, kad <...> man buvo itin malonūs tie nesibaigiantys, kaip vežimo ratas apie savo ašį besisukantys darbeliai ir pareigos. Buvo baisoka pagalvoti, kad taip bus iki amžino atilsio sugiedojimo. Aš net vi-

² Vartoju vertybinių požiūriu neutralią istoriko Valdemaro Klumbio terminologiją. Žr.: Klumbys 2009: 51–70.

sas virpėdamas veržiausi kažkur tolyn į pasaulį prie knygos, prie šviesos, į man nežinomą, bet tokią kerinčią būtį. Bet tuos darbus darbelius dirbdavau. Buvo ir kažkokio azarto, kuri susikuri, norėdamas parodyti, kad kartą pradėjęs sugebi užbaigti“. Turbūt panašiai vėliau Maldonis žiūrėjo į kartą prisiimtas kad ir nelabai mielas valdiškas pareigas, kurių gyvenime turėjo daug ir kurios, ko gero, mažino potencialių jo poezijos skaitytojų skaičių, nes ant visos jo kūrybos tarsi uždėdavo sovietinį oficialiųjų įsipareigojimų antspaudą. 2009 m. išleistoje poeto rinktinėje *Šviesa pro lapus* paskelbtose nuotraukose krinta į akis kontrastas tarp įsitempusio, tarsi kauke pridengto poeto veido oficialiuose renginiuose ir žmogiškai šilto Linmarkyje, kur jis važiuodavo ilsėtis vasaromis.

Galutinai atsisveikinta su gimtine 1951 m., pokario permainų ir kovų fone: „Jau buvo uždėti ne tik gaspadorėliams, bet ir sklypininkėliams nepakeliami mokesčiai, buvo matyti, kad jų išsimokėti niekas negalės, kad tėra du keliai: ar rašytis į kolūkį, likti, kaip tais laikais buvo sakoma, vien su autais ir su pautais, ar džiovintis duoną ir laukti pasiuntinių su nemokamu pavežėjimu pas baltas meškas. Alovėje, Rimėnuose, Meškučiuose, Kalesnykuose kolūkiuose žmonės jau buvo surašyti. Paskutinę rugiapjūtę mūsų kaimelio jaunimas suvarė į galubarius su talkom. Per dieną 10–12 dalgių pradalgėje, pora už poros, nors tu žalias ar mėlynas – varykis pirmyn, nes jau spygčioja griebėja, kitam dalgiui palei rankas švytruojant. Vakare pabaigtuvės, armonika, samagonas, dainos – „Ko liūdi, žalia giruže, ko tu nuliūdai? Gal suspaudė tau širdelę bėdos ir vargai?..“ Paskutinės miško dainos. Per savaitę nušniojome rugius visam kaimui, tiem, kurie dar buvo likę neiššaudyti ar neišvežti, dar sėjo ir pjovė. Net ir man, tuo metu turėjusiam arklio sveikatos, girgždėjo sausgyslės, aukščiau peties negalėjo pakilti ranka.

Išvažiavau tais metais į Vilnių pačioje rugpjūčio pabaigoje. Naktys buvo labai neramos. Bene paskutinę naktį prieš išvažiuojant, grįždamas iš kaimyno Balčiūnų Augusto, užkopęs ant Žvyrynės kalno, apsidairiau. Visais šonais liepsnojo gaisrai, pleškėjo suvežtas pirmųjų kolūkių derlius. Stovėjau keletą valandų, žiūrėdamas į šmėželiuojančias raudonas pašvaisytes, įsiklausydamas į tolimą duslų automatų tratėjimą. Štai šitaip ir atsisveikinau su gimtaisiais namais“.

Brolio ir sesers likimai klostėsi nelengvai: sesuo labai anksti ištekėjo už būsimo „liaudies priešo“ (pokario metais pavaikščiojusio su automatu po miškus, paskui lyg ir grįžusio į legalų gyvenimą, bet vis tiek galų gale pataikiusio į Sibirą), brolis 1942 m. išvežamas darbams į Vokietiją, ten jo pėdsakai ilgam dingsta, kol atsiranda tik kapas Slovėnijoje. Jų likimai sovietiniais metais apsinkino ir jauniausio brolio gyvenimą. Į komjaunimą jis įstojo priešpaskutiniame universiteto kurse 1953 m. savo mokytojo Ipolito Cieškos patarimas, nes pajuto, kad tam tikros tarnybos juo domisi. Tai buvo ne įsitikinimų ir ne karjerizmo, bet būtinosios ginties nulemtas žingsnis. Dėl tų komplikacijų, kaip pasakojama „Didžiojoje autobiografijoje“, prazuvo ir dalis ankstyvosios Maldonio kūrybos: „žiūrėdamas į vakarų tolimas, nuo vaikiškų nestygstančių troškimų pereinamas prie jaunuolio nerimo, 1946 metais ir eilėraščius pradėjau rašyti. „O mėlynoji toluma...“ Taip ar kažką panašiai įrašiau tada į dienoraštį, pradėtą 1944 metais, kuriame buvo surašyta visa to meto mano apylinkės ir kaimo žmonių gyvenimo kronika. 1954 metais išsigandęs galimos kratos, tą „įkaltį“ įmečiau į Nerį“. Kratos išsigąsta, nes komjaunimo centro komitetas dėl neaiškaus, jų nuomone, brolio likimo Maldonio kaip nepatikimo nepatvirtino Lietuvos pionieriaus redakcijos stilistu-korespondentu.

Esmingai apsispręsti teko bebaigiant universitetą, kai reikėjo pirmiausia pačiam sau pasakyti, „ką daryti su tais savo rašymo bandymais. Mėgėjiškas rašinėjimas į stalčių jokios

ateities nežadėjo. Rašyti ir spausdintis? Toks sprendimas jau ir tada, kad ir intuityviai suvokiamas, reiškė, kad priimi gyvenimą tokį, koks jis yra, gal tam tikrą dalį iš to, kas buvo. O ką darai, jeigu nepriimi? Ar dirbdamas kokį, kad ir menką valdišką darbėlį, mokytojaudamas, sakysime, tu įrodai, kad nepriimi? Kam tu ruošiesi tuos penkerius metus universitete, kokio tikslo sieki tada?“ Priimtas sprendimas buvo konformistinis, nors iš esmės toks būtų buvęs bet kuris universitetinį Maldonio išsilavinimą atitinkantis darbas. Kad ir esama išimčių, vis dėlto tik į stalčių rašantis poetas per ilgus tokio rašymo metus dažniausiai arba iš viso užšlopsta ir nutyla, arba užsikonservuoja savo jaunystės poetikoje.

Maldonio archyve yra likę keletas tų „mėgėjiškų rašinėjimų į stalčių“, kitaip sakant, eilėraščių, parašytų anksčiau nei priimtas minėtas apsisprendimas ir aiškiai neskirtų spaudai. Keletas jų 1993 m. buvo išspausdinti dar paties poeto sudarytoje rinktinėje *Baltasis skersgatvis*. Dzūkijos kaimo likimas, atsisveikinimas su tėviške – tokios būtų svarbiausios nespausdintų eilėraščių temos. Neseniai sukolektyvinto kaimo realybę atspindinčiuose eilėraščių vaizduose jau atpažįstama ironiškai sarkastiškoji būsimojo poeto talento pusė: „Apskretę pašiuorpę arklių būriai / Šerkšnotą žolę gramdydami po pievas tąsos. // Ant nesusidygusių rugių / Krypuoja varnos nuo šono ant šono. / Sekmadienis. Dainuoja kaimas iš širdies, / Apkvaišęs nuo šviesaus gyvenimo ir samagono“. Tai citata iš 1951 m. eilėraščio, o štai dar vienas ankstesnis, 1949 m., vaizdelis iš natūros: „Klykia armonika kaime. / Našlaičiai sodai žydi“. Beje, valstietiškas šaknis tebejaučiančių Baltijos šalių literatūrų atstovams, netgi tiems, kurių kūryba oficialiai buvo tarsi visiškai priimtina, „sodyba“, „sodas“ buvo tie įvaizdžiai, per kuriuos kartais nejučia prasiverždavo nepritapimas prie režimo. Antai estų rašytojos Lilli Promet romane *Merginos iš dangaus* (1977), kuriame pasakojama apie sovietinių partizanų ryšininkes karo metų Estijos kaime, ištremtųjų, per karą dingusiųjų sodai – „gedulingi“, galioja nerašytas moralinis draudimas skinti jų obuolius. Tai, kas Dzūkijoje vyksta, – neteisinga, liudija jauno Maldonio eilėraščių vaizdai: tėviškės žmonės „pažeminti, mirtinai nusikamavę“, žmogus čia „išniekina žmogaus lavoną, / Žmogus sutrypia ašarą ir duoną“. „Nėra tau ateities“, – sakoma, kreipiantis į Dzūkiją. Jau ne ironiškai, bet skaudžiai lyriškai apie Dzūkijos likimą kalbama 1948 m. spalio mėnesį parašytame eilėraštyje „Išeinant“: „Lieki giliai paslėpus sunkią gėlą, / Lieki pilka, lieki tokioj gūdzioj nakty. // Raudosi ir gaisrų girliandom puošies, / Neliks širdies, kuri nesusidrums. / Ką aš tau pasakysiu, ką tau padainuosiu / Iš savo tolumos, iš vienumos?...“ Eilėraščio leksika romansiška, aprinta, bet beviltiškumo nuotaika atkuriama. Nors ir palikus tėviškę, dvasiniai saitai išlieka, o moraliniai įsipareigojimai galioja. Viename 1948 m. parašytame eilėraštyje (tai dar tik pati Maldonio eilėraščių pradžia) kalbama apie atsiveikinimą su gimtąja pastoge, apie grakščią liepą, pažadama: „Pareisim kad ir keliais, / Jei liksime gyvi“. Šis pažadas rankraščiuose atsišauks pačioje poeto gyvenimo pabaigoje.

Be abejo, santvarkos pakeitimo, kaip ir kaimo sukolektyvinimo teisėtumo ir progresyvumo, nebuvo galima kvestionuoti iki pat Nepriklausomybės atgavimo. Vytauto Kubiliaus teiginys, kad Maldonio „jau nebeužkliudė dramatiškų konfliktų ir lūžių situacijos, tokios aštrios Baltakio knygoje *Velnio tiltas* (Kubilius 1995: 538), teisingas, jei turime galvoje pirmąsias poeto knygas. Vėlesniuose rinkiniuose apie Dzūkijos, savo kartos likimą Maldonis iš esmės pasakė labai daug, tik ne taip tiesmukai, kaip archyve likusiuose pirmuosiuose bandymuose. Reikėjo laiko, kad šioms temoms poetas surastų cenzūrai neužkliūnantį, bet ir nesumeluotą toną bei žodyną. O pirmuosiuose spausdintuose jo tekstuose iš tiesų esama to, ką Marcelijus Martinaitis vadina „ideologinėmis imitacijomis“, suvokdamas, kad jos, kaip ir kompromisai vyresniems nei jo karta rašytojams, „pradėjusiems kūrybos kelią daug

sunkesniais laikais“ buvo sunkiai išvengiamos (Martinaitis 2003: 15). Antai kai kuriuose pirmojo eilėraščių rinkinio *Viduvasaris* (1958) tekstuose perdėtai optimistiškai kalbama apie kolūkinį kaimą, šiek tiek heroizuojami žuvę tarybiniai partizanai ir pan. Tačiau vis dėlto ir spausdintuose eilėraščiuose – ne tik „ideologinės imitacijos“: sunkioji patirtis ten tiesiog nugrimzdo giliai į podirvį. Dar prieš išeinant pirmajai knygai išspausdintą didesnę Maldonio eilėraščių pluoštą recenzavęs Antanas Jonynas rašė, kad „poeto lyrinis herojus – švelnus, susimąstęs, viską labai jautriai pergyvenęs, nemažai skausmo patyręs ir dėl to truputį liūdnas jaunuolis, subtiliai žvelgias į savo nueitą kelią, į savo gimtąją žemę, į vykstančius joje pasikeitimus“ (Jonynas 1957: 4). Nors ir liūdnas, tas jaunuolis vis dėlto kartais tiek rankraščiuose likusiuose, tiek ir spausdintuose eilėraščiuose rasdavo kuo džiaugtis ne imituodamas džiaugsmą, bet nuoširdžiai – pačia jaunyste ar meile; tiesa, ypač nespausdintieji – pilni naivaus rugiagėlių mėlynumo laukuose ir kasose.

Autobiografijoje Maldonis pabrėžia – „išpažintis be atgailos“. Dabar jau niekas negali įtikinamai paaiškinti tokios jo pozicijos: galbūt toks kategoriškumas atsirado todėl, kad jis pats jautėsi gyvenime sąžiningai daręs tai, ką galėjo padaryti; galbūt todėl, kad tos atgailos reikalaujantys patys dažnai buvo anaip tol ne krikščolinio tyrumo; galbūt – kad išreikalauta ir vieša atgaila panaši į tikrosios atgailos parodiją. Archyvo tekstuose Maldonis išlieka ironiškas ir autoironiškas, negražinantis savęs ir nesistengiantis bet kuriuo atveju pasiteisinti. Eilėraščio „Anie metai“ pradžioje (2005 m. rugsėjo 28 d. pažymėtas eilėraštis tik pradėtas, nebaigtas, keliose vietose parašėse – galimi eilučių variantai) rašoma: „Dar nebuvome išmokę bijoti. / Buvo lanksti, jauna, patikli / Meilė, sąžinė, stuburas... / O gal tiesiog – norėjosi gyventi. / Pagalvodavai – / Kodėl man / Ta atsakomybė / Už viso pasaulio nuodėmes?...“ Autoironiškos savianalizės dozė čia akivaizdi. Ta savianalizė objektyvizuota autobiografijoje, kurioje, viena vertus, teigiama: „buvome užuities, beteisės, savo menkystę didžiuliuose gyvenimo reikaluose aiškiai suvokiančios žemdirbių genties atstovai. Tam tikras konservatyvumas, atsargumas, polinkis palinkti, o ne atstatyti krūtinę, buvo kaip ir užprogramuotas. Taip ir mokė – ir tėvas, ypač – mama“. Kita vertus, poetas pripažįsta, kad jo karta, gimusi nepriklausomoje Lietuvoje, jau turėjo ir kitokią – laisvą – atskaitos tašką. Kritiškas požiūris į tai, ką paveldėjai ir ką pats su savo gyvenimu padarei, saugojo nuo arogantiškos teisuolio pozicijos bei skatino nuolatinę praėjusio laiko refleksiją. Tarp juodraščių esama ne tik konformistinė, bet ir nerealizuotą elgesį praeityje įžvelgiančių eilučių: „Vertėjo, nors ėjo praėjo / Nors traiskė. Žudė. / Ar smukdė. / Kiekvienas galėjo / Nors mirtimi stoti prieš mirtį. / Smūgiu atremti smūgį“. Ir čia pat, to paties lapelio parašėte, – suvokimas, kad retrospektyvus žvilgsnis į praeitį nieko joje nebekeičia: „Ką reiškia dabar, / kad tada / kiekvienas galėjo“.

ISTORIJS REFLEKSIJA

Nuo karo, pokario temos kurį laiką Maldonį buvo atitraukęs valdiškas pirmųjų rinkinių optimizmas. Vėliau apibendrintais vaizdais jis rašė apie Dzūkijos, o per ją ir Lietuvos likimą tokiuose eilėraščiuose kaip „Siluetai“, „Varsnos“, su nemaža ironijos doze – cikle *Ugnies vainikas. Lietuva*. Galbūt iš bendros ano laiko atmosferos į kai kuriuos jo kūrinius yra prasislinkusi nerimo, netikrumo būsena. Sprendžiant iš archyvo, prisiminimai apie karą ir pokarį visą laiką buvo gyvi, o paskutiniaisiais dešimtmečiais ypač užgulė sąmonę kraupūs konkretūs prisiminimai. Tokių apmatų, fragmentų ar beveik visai baigtų eilėraščių atsiranda jau 7-ajame dešimtmetyje ir vis daugėja. Paskutiniaisiais dešimtmečiais jų rašyta ypač daug. Poeto požiūrį į tų nesenujų laikų įvykius iš esmės galima apibendrinti Henriko Radausko

fraze: „Kaip lavoninė kvepia Istorija“; maldoniškasis šios frazės variantas būtų: „Amžiais žemėj kvepėjo žmogiena“ arba – ne toks drastiškas: „ir štai jau kelinta karta / Ant savo rūbų, savo rankų / Kraujo ir ašarų dėmes skaičiuoja“. Žurnalistas, vertėjas, kino režisierius Jonas Ohmanas, turėdamas galvoje Vilniaus Lukiškių aikštę, siūlo „pastatyti paminklą visiems, žuvusiems Lietuvoje per konfliktus dvidešimtame amžiuje“ (Mūsų... 2009: 157). Ko gero, toks pasiūlymas Maldoniui būtų priimtinausias. Dar nespausdintame 1958-ųjų eilėraštyje „Žolė ir paukštis“ poetas rašė: „O argi tie, kurie milijonus išgelbsti, / Neturi teisės paaukot / šimtų? <...> / O aš išgelbėtųjų negirdžiu dainos, / Girdžiu tik paaukotųjų beviltę raudą. / Aš vienus juos matau – ir širdį skauda“. Eilėraštyje šios eilutės iš visų pusių yra įremintos savotiško nusizeminimo, susimenkinimo („Neaiškink man. Aš pats žinau, kad tebesu / Bejėgis, mažas girios čiulbuonėlis. <...> Aš paklystu žolėj ar pievos gėlėse, / Ilgai jų kvapą ir spalvas širdy išsaugau“), tačiau ne jis, bet požiūris į aukas ir „aukotojus“ išlieka esmingas ir nepakitęs visoje tolesnėje Maldonio kūryboje. Eilėraščiuose jo nedomina herojai, jis kalba apie be kaltės žuvusiuosius („Ir gyvybė – kaip kaltės / Pažymėjimas“, – sakoma rankraštyje likusiame eilėraštyje „Prisiminimai apie Varėnos geležinkelio stotį pokaryje“): vaikystės draugus, kaimynus, gretimų miestelių gyventojus žyds, kuriuos poetas dar šaukia vardais ir pavardėmis, sušaudytus Vidzgirio miške, į Antakalnio kapines suguldytas sausio 13-osios aukas. Galvodami apie visą žudynių temą Alfonso Maldonio archyve ir turbūt jo kūryboje apskritai, galėtume išvelgti giluminį, sakytumė, genetinį ryšį su senosiomis lietuvių karinėmis-istorinėmis dainomis. Kaip ir tose dainose, poetui svarbus ne kovos heroizmas, bet žmogaus žūtis tragika: „Kraujo jūroje švytėjo / Ašarų balta brasta“. Šiose eilutėse, aišku, galima išvelgti liaudies dainos stilizacijos žymių, tačiau apie kokias žūtis ir kaip Maldonis berašytų (stilizuodamas folklorą, suprozinta kronikos kalba pasakodamas kokį tragišką siužetą ar sarkastiškai kreipdamasis į abejinguosius), jam svarbūs tik žuvę ir kenčiantys, bet ne herojai. Beje, apie šiuolaikinės poezijos sąlytį su „nekarin[ėmis] lietuvių karo (pagal bendrąją klasifikaciją karin[ėmis]-istorin[ėmis]) dain[omis]“ rašo ir Viktorija Daujotytė (Daujotytė 2008: 170–172). Istorinė epocha eilėraštyje gali būti atkuriamą tiesiog perteikiant baladiškai šiurpią nuotaiką („Tenai, tuos patamsiuose braidė, / Jaunystė, jos meilė, viltis. / Kabojo bevardė beveidė / Baimė, už jos – ir mirtis. // Ir niekas, o niekas / Padėti jai negalėjo...“) arba labai konkrečiais vaizdais: „Juza juodos musės. Žalios / Kariškos mašinos. Kelias / Ir apkaišiotą berželiais / Veža karstą pro namus“. Pastaroji citata – iš 2006 m. eilėraščio „Bažnytkaimio varpas. 1946“, dedikuoto kunigui Antanui Šležauskui, tuo metu klebonavusiam Alovėje. 1946, 1948 metai ne kartą atsiranda ir eilėraščių pavadinimuose. Recenzuodamas rinkinį *Rytas vakaras* Kęstutis Nastopka rašė apie neįprastą Maldoniui „kronikišką autentiškumą“ (Nastopka 1991: 197) eilėraštyje „Alyvos ir kraujažolės“, beje, irgi primenančiame pokario žudynes. Juodraščiuose to kronikiškumo esama kur kas daugiau, bet pirmuosiuose eilėraščių variantuose, vėliau poetas siekia jį minimalizuoti. Antai turėdamas galvoje savo vaikystės draugo Kosto mirtį 1946 08 02, ketvirtadienį (būtent taip ta data Maldonio rankraštyje ir užfiksuota), pirmajame dar be pavadinimo tekste surašomos detalės: „Už tavo mirtį jis gavo / padėką. / Paskui – kiti – davė 35 metus. / Dabar – kiti – pastatė paminklą, / ir deda vainikus // O tavo vainikas buvo vienas. / Kraujo klanas asloje apie / galvą“. Eilėraštis liko neužbaigtas, o vėlesniame jo variante „Dirvonu pro Kosto gimtinę“ šių detalių jau neliko, tik šikios tokios pasakojimo nuotrupos iš bendrų vaikystės nuotykių prisiminimų, mirties nutrauktos draugo jaunystės ir naratoriaus senatvės paralelė, o poeto autobiografijoje – paini, iki galo taip ir neišaiškinta pokario drama. Beje, ir gamtos vaizdas „iš savo pirmykščio tyrumo į refleksijos sritį, <...> susimaišydamas su intelektualinėmis sąvokomis“ (Kubilius

1995: 539), kaip rašė Kubilius, Maldonio poezijoje pereina ne iš karto: 1963–1965 metais pažymėtame rankraštyje žinomos, daug kartų kritikų cituotos eilutės skamba taip: „Ir vėjas pritilo, ir aš pavargau. / Ir medžiai pernykščius lapus jau numėtė“. „Pernykščiai lapai“ virto įspūdingais „bereikšmiai“ pakely tarp minėto rankraščio ir tais pačiais 1965-aisiais išleisto rinkinio *Auga medžiai*. Ir vienu, ir kitu atveju akivaizdus poeto judesys, tolinantis eilėrašį nuo buitiškiausios realybės, suteikiantis jam papildomų prasmų.

Dviguba, 1972–2006 metų, data pažymėtas ne iki galo išbaigtas eilėraščio „Muziejaus gatvė. Pustymai su 1948 m. inkluzais“ rankraštis, prasidedantis labai maldonišku gamtos vaizdu, kuriame svarbūs atspalviai, o pati poetinė frazė suskaidoma į trumpučius sakinius („Plinta prietema. Mėlyni pustoniai. / Sausio pūgos. Vasario pustymai“), greit pereina prie istorijos:

*Ten, kur sniegas dabar
savo tūžmąstį
Neša, verčia į praeitį, užmarštį...*

*Paskutinę melodiją švilpauja
Lyg Pakalnis „Europoje“,
Kilpoje.
Virš asfalto, virš naujo grindinio,
Žydų balso iš geto
vos girdimo...
Akyse – tie mūrai...
Tos perdangos.
Mumyse... Mūsų laimės...
Šitaip vertinamos
šitaip perkamos.*

Greta atsiduria dvi tragedijos (žydų geto ir kompozitoriaus Juozo Pakalnio, užuito pokario kritikos ir 1948 m. sausį pasikoruisio Vokiečių, sovietmečiu vadintos Muziejaus, gatvėje stūksojusiuose „Europos“ viešbučio griuvėsiuose), kurių fone matyti tariamų „laimių“ menkystė. Beje, maldoniškai suskaidyta frazė tikriausiai kalba apie „perdangas“, susikurtas „mumyse“ ir atribojančias nuo šalia esančių nelaimių. Paskutinių eilučių variantas – „Kokia kaina perkamos...“. Vos anksčiau nei parašyta pirmoji šio eilėraščio versija, 1970 m. Maldonis teigė, kad jo gyvenamas laikas yra toks, „kur tarp dramos ir farso / Neįmanoma jokia riba“, o keleriais metais vėliau, 1977 m., – „Mes pigūs esame, lyg tie / rūbeliai nudėvėti“. Tokios frazės likusios archyve, tačiau negalima būtų teigti, kad panašios būsenos fiksuotos tik sau – tiesiog knygose jų raiška kitokia. Ironijos, sarkazmo gana daug yra ir spausdintuose Maldonio eilėraščiuose, tačiau archyve matyti ryškesnis nesutapimas su oficialiuoju sovietmečio gyvenimu, o sarkazmas kur kas negailestingiau atgręžiamas, ne tik į aplinką, bet ir į save.

POETINĖ GYVENIMO REZIUOMĖ

Atskiruose poeto archyve likusiuose lapuose esama ir kur kas bendresnių fragmentiškų įrašų, galėjusių virsti tobulais egzistenciniais Maldonio verlibrais. Kai kurie iš jų dar išsaugoję pirmąsias, kartais folklorizuotas žmogaus ir gamtos harmonijos atspindį, tačiau ypač paskutiniaisiais dešimtmečiais varijuojama vienišumo, savo paties gyvenimo beprasmybės, nuovargio tema. Galbūt kartais tie liūdni užrašai, bandymai, fragmentai buvo depresijos

išraiška, gal savotiška „išsišnekėjimo terapija“, o gal tai iš motinos paveldėto būdo bruožo atspindys. Kaip rašoma „Didžiojoje autobiografijoje“, „nebuvo per didelio skurdo ar bado, bet graužatis, kad kažkas vis lyg ne taip, lydėjo ją iki karsto lentos. Nemokėjimą savo gyvenimu džiaugtis, pačiam pasigrožėti ir kitiems parodyti, aš, atrodo, paveldėjau iš jos“. Niekas dabar jau nepaaiškina nuovargio ir nevilties 2007 m. balandžio 28 d. užrašytoje strofoje:

*Kas buvo, kas žuvo ir puvo,
kas degė, kas nyko, kas smilko.
Prailgo man viskas, kas buvo ir ko nebebuvo,
Gyvenimas mano papilko, prailgo.
Ne tai, kad norėtys išeiti kažkur ar išnykti, bet...*

Nesugebėdami paaiškinti nevilties, galime tik pabandyti ją suprasti kaip žmogaus ir poeto likimo dramos dalį.

Paskutinis Maldonio ketureilis „Kiek yra, tiek užteks...“, rašytas dieną prieš staigią mirtį, jau buvo spausdintas pomirtinėje jo knygoje *Už saulėlydžio*. Sprendžiant iš archyve esančių rankraščių, priešpaskutinis poeto eilėraštis pažymėtas 2007 m. rugsėjo 23 d., kai gyventi jam tebuvo likę dvi savaitės. Akivaizdu, kad tai – ne baigtas kūrinys, o tik pirmieji apmatai, fiksuojantys kažkokį įspūdį ar prisiminimą:

*Tenai, kur buvai... Kur išėjus –
Nei garso, nei balso, nei aido nelieka,
Galvojau, ką gali ten rudenio vėjuos
Šlamėti giminės liepa...*

*Trys šakos kaip strėlės, trys liemens,
Du broliai. Sesuo ten jų tarpe.*

Beje, tokia tris liemenis turinti liepa iš tiesų auga prie pat poeto gimtosios sodybos. Pats pirmasis cituotų eilučių variantas galėtų būti 2007 m. rugpjūčio 25 d. kitame lape užrašytos, bet perbrauktos eilutės: „Kaip šniokščia rudens vėjuose / mano giminės liepa“. Taigi paskutinėmis gyvenimo dienomis poetas sugrįžo prie savosios liepos, kaip ir buvo žadėjęs nespausdintame 1948-ųjų eilėraštyje. Tokia tematiškai žiedinė visos Maldonio poezijos kompozicija. Poeto kūryboje apsukęs egzistencinis išėjimo-sugrįžimo ratas archyvo tekstuose kur kas akivaizdesnis nei knygoje.

Literatūra

1. Vitas, A. Pritarimas ir pasipriešinimas. 30-ųjų metų karta. *XX amžiaus lietuvių literatūra*. Vilnius: Vaga, 1994. 216–236.
2. Daujotytė, V. *Gyvenimas prie turgaus*. Monografija apie Joną Strielkūną. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008.
3. Jonynas, A. Originalaus poetinio kelio pradžia. *Literatūra ir menas*. 1957 liepos 20 d.
4. Klumbys, V. Požiūris į pasipriešinimą, prisitaikymą ir tautos išlikimą sovietmečiu. *Colloquia*. 2009. 22: 51–70.
5. Kubilius, V. *XX amžiaus literatūra*. Vilnius: Alma littera, 1995.
6. Martinaitis, M. Dešimtmečių sąvartoje. *Naujausioji lietuvių literatūra*. Vilnius: Alma littera, 2003. 9–30.
7. Mūsų dievai – tie patys. Vertėją, kino režisierių Joną Ohmaną kalbina Mindaugas Peleckis. *Metai*. 2009. 5–6: 154–157.
8. Nastopka, K. *Išsprūstanti prasmė*. Vilnius: Vaga, 1991.

DONATA MITAITĖ

Selected themes from the archives of poet Alfonsas Maldonis

Summary

Alfonsas Maldonis' (1929–2007) personal archives, recently donated by the poet's family to the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, are still waiting for a final systematization and cataloguing. Consequently, findings and insights following from this article are bound to face future revisions and corrections due to an incomplete nature of the archives. The article discusses archived unprinted and unpublished poems of Maldonis. The Maldonis archives contain some early poems written before publishing his first book in 1958. Nevertheless, the majority of poems date to the last decades of Maldonis' life. The archives witness the poet's moral self-analysis of living in a totalitarian society. As Maldonis joined public life in 1950s, he inevitably had to make compromises regarding his poetry. Certain ambivalence can be felt in published and unpublished (which happen to be in minority) poems. Whilst the first books include very positive lines written according to stringent Socio-Realistic canons, proudly describing collectivisation and other changes realized by socialization, the archives disclose a number of contemporaneous poems written in a sarcastic tone, portraying Soviet collectivization as unjust and unlawful. Most poems from the last decades of Maldonis' life focus on World War II and post-war Lithuania. In the first versions of poems, a detailed narrative is quite common. On the other hand, later versions apply minimalist techniques to achieve denouement. Contrary to traditional Lithuanian military-historical songs, Maldonis concentrates on the tragedy of human death rather than on glorifying the battle or heroic figures. Archives contain fragments of poems attempting to explain the life of Maldonis' generation. In such poems, Maldonis does not seek excuses for moral compromises; his poetic self-analysis is ironic, nearly sarcastic. The Maldonis archives offer an important access to his work, providing a valuable insight for further studies of Soviet literature.

Key words: archives, unpublished poems, versions